

KAJ JE OSTALO OD SLOVENSKE PRI(H)VATIZACIJE (2)

Smučarji novačili certifikate, pidi pa vijugali

Bojan Glavič

Pidi so za privabljanje vlagateljev uporabljali vse mogoče trike, še bolj podjetni pa so bili pri zaračunavanju svojih provizij, izmikanju nadzora, iskanju zakonskih lukenj in izrinjanju malih delničarjev – V tujini bogati ljudje odhajajo v politiko, pri nas pa prav narobe, politiki postajajo bogati ljudje, ugotavlja Emil Milan Pintar

Ob začetku slovenske privatizacije je naše alpsko smučanje doživljalo najlepše čase in bilo prepričljivo najpopularnejši slovenski šport. To so s pridom uporabili tudi lastniki pidov, ki so imetnike certifikatov radi vabili

na svoje limanice tudi s pomočjo smučarjev. Takrat naš najbolj vroči tekmovalec **Jure Košir** je nastopal v reklami za Ateno, legendo **Bojana Križaja** pa so vključili kar v nadzorni svet pida Krona. Čeprav brez kakega značnega imena so na priljubljeni šport uspešno stavili tudi v Kmečki družbi, saj je njihove stranke v TV-oglasu prav tako novačil lik, ki je imel poleg tipične kmečke oprave za vsak primer na nogah ali na rami še smučiči.

Politiki hitro zraven

A čeprav bi bilo po reklamah mogoče soditi, da so v pidih imeli glavno besedo smučarski ljubiji (no, za enim – Nacionalno finančno družbo – je res stal pomemben smučarski funkcionar), je glavne niti v njih kajpak držala politika, pa tudi Cerkev. Nobena skrivnost ni bila, da nad Krekovo družbo in S-hramom bdijo cerkveni krogi in krščanski demokrati. Njihovi vidni predstavniki so bili bodisi med pomembnimi delničarji ali v nadzornem svetu, v njihov sklad je prvi certifikat slovesno vložil tudi mariborski škof. Za Kmečko družbo naj bi stala Slovenska ljudska stranka (SLS), brez blagoslova katere nihče ne bi mogel organizirano nabirati certifikatov na podeželju. **Matjaž Gantar** je kasneje v intervjuju omenil, da je imel sprva namen novačiti certifikate tudi v združenju borcev, a je zaradi ultimata SLS nato raje dal prednost niši, kjer se je obetal več certifikatov. S člani na vidnih mestih nekaterih

družb (NFD, Triglav, Arkada, Krona) je bilo dobro poskrbljeno tudi za interese LDS in Združene liste. Čeprav so v skladih vsaj uradno večinoma zavračali kakršnekoli politične vplive, zaničanjem ni nihče zares verjel. **Marjan Cerar**, takratni direktor Belinke, je o tem takrat slikovito dejal, da »tudi če se ne zмениš za politiko, se prej ali slej zmeni ona zate« (seveda se je kot član poslovnorazvojnega sveta LDS tudi sam znašel v vlogi nadzornika Krone). Po besedah takratnega državnega sekretarja za privatizacijo **Antona Ropa** so se pri pisanju zakonodaje zavedali, da bodo politične stranke skušale vplivati na pido, zato so predvideli nekatere ovire. Zlasti posredovanje Agencije za trg vrednostnih papirjev (ATVP), kadar bi politični vplivi delovali v škodo vlagateljev. A vmešavanja politike na tak način seveda ni bilo mogoče preprečiti (kot tudi ne njenega vpliva na celotni finančni sistem oziroma na banke in zavarovalnice, ki so bile med glavnimi lastniki pidov). Privatizacijska zakonodaja je svojo zaščitno vlogo opravila zelo slabo in sploh imela precej pomanjkljivosti. Že res, da se je z njo takrat mudilo, saj so bila poročila EU in mednarodnih finančnih institucij (IMF, Svetovna banka) vselej polna kritik na račun počasnosti naše privatizacije, poleg tega pa je dovolj škode in divjega lastninjenja omogočila že dotlej veljavna zakonodaja, ki jo je v zadnjih letih skupne države prinesel **Ante Markovič**. Kakršnekoli model privatizacije se je tedaj zato zdel

boljši od nadaljnje neregulirane agonije družbene lastnine, ki je hitro izginjala skozi »bypass« podjetja in umetna zniževanja knjižne vrednosti družbenih podjetij. »Še kako leto se pripravajte, kateri model privatizacije je najboljši, pa bomo vmes že vse privatizirali,« je bilo odkritosrčno mnenje enega od takratnih direktorjev.

Zamuda kljub hitenju

A kljub želji po hitenju s privatizacijo in čimprejšnjem sprejetju zakonodaje (ali pa prav zaradi te želje) se je celoten proces močno zavlekel, še bolj pa so zamujali ustrezni zakoni. Čeprav je **Jeffrey Sachs** obljubljal, da bi certifikatsko privatizacijo lahko opravili že v letu dni, se je vse skupaj raztegnilo prek desetletja (kar morda niti ni bilo slabo, saj bi sicer zastoj pridobljene delnice razprodajali še hitreje in še bolj nenadzorovano). Temeljni privatizacijski zakon s konca leta 1992 je moral dobiti kar 250 dopolnil, leta 1994 smo dobili še zakon o investicijskih skladih in družbah za upravljanje ter zakon o trgu vrednostnih papirjev (pa tudi prepovedali lastninjenje igralnic). Šele leta 1997 smo dobili zakon o prevzemih in še dve leti kasneje zakon o nematerializiranih vrednostnih papirjih. Tudi zakon o pravnih nasledncah pidov, ki naj bi ščitil male delničarje, je bil zaradi zavlačevanja zlobiranih poslancev vseh vetrov in strank sprejet šele lani, sedem let od takrat, ko je bil prvič predlagan. Vedno znova se je tako pokazalo, da so bili zakoni sprejeti prepozno, ko so bile najhujše nepravilnosti že zdavnaj »legalno« opravljene.

Tudi revizije, ki so se ubadale s sumljivimi privatizacijami podjetij pred sprejetjem zakonodaje in po njem, so odkrile veliko nepravilnosti, a prave sankcije ni bilo. Revizorji so našteali za več kot sto milijard tolarjev oškodovanih družbenega premoženja in jih uspeli povrniti kakih 30 milijard, preostalo je izpuhtelo v zasebne žepe. SDK pod vodstvom **Romane Logar** je takrat vložila več sto kazenskih ovadb zoper menedžerje, a brez učinka, menda tudi zaradi pomanjkljivo napisanih ovadb in težavnega dokazovanja naklepa.

A še veliko manj zadržkov kot menedžerji, ki so jim pod prste vendarle gledali vsaj drugi zaposleni, so imeli lastniki pidov, ki jim je zakonodaja omogočala ogromne zasluge, njihovim certifikatskim delničarjem pa onemogočala kakršenkoli vpogled. Medtem ko so bili vlagatelji certifikatov zaradi svoje razpršenosti povsem brez moči, so pidi prav po njihovi zaslugi postali pomemben igralec in lobist, ki se je lahko skliceval, da zastopa interese stotisočev imetnikov certifikatov (čeprav so v resnici seveda skrbeli le zase).

A še veliko manj zadržkov kot menedžerji, ki so jim pod prste vendarle gledali vsaj drugi zaposleni, so imeli lastniki pidov, ki jim je zakonodaja omogočala ogromne zasluge, njihovim certifikatskim delničarjem pa onemogočala kakršenkoli vpogled. Medtem ko so bili vlagatelji certifikatov zaradi svoje razpršenosti povsem brez moči, so pidi prav po njihovi zaslugi postali pomemben igralec in lobist, ki se je lahko skliceval, da zastopa interese stotisočev imetnikov certifikatov (čeprav so v resnici seveda skrbeli le zase).

Zlorabe brez sankcij

Privatizacija se je nazadnje zavlekla še zaradi privatizacijske vrzeli, v kateri je po izračunih pidov manjkalo še 130 milijard tolarjev premoženja. Pidi, ki so skozi desetletje postali prevladujoči zunanji lastniki podjetij, so nazadnje dosegli, da je država za zaposlitev te luknje namenila še več premoženja. Resda so k luknji nekaj prispevali tudi sami (z medsebojnim dogovarjanjem, zaradi katerega so na uradnih dražbah kupovali podjetja kar po izklicni ceni in brez predvidene licitiranja) pa tudi sicer so se njihove ocene zdele pretirane, a jim je država nazadnje popustila. Pidom je tako namesto prvotno predvidene petine družbenega premoženja pripadla dobra četrtina, svoj dejanski vpliv pa so ves čas še povečevali s spretnim kupovanjem delnic ter izrivanjem in zavajanjem malih delničarjev. Izmikali so se ostrejšim pravilom, ki jih je uvajala vlada,

tudi tako da so se po letu 1997 preoblikovali v delniške družbe in se izognili nadzoru ATVP. A tako velikega števila skladov, ki vsak dan selijo premoženje sem in tja, tako in tako ne bi mogel učinkovito nadzorovati niti ameriški regulator, kaj šele ATVP z vsega 20 zaposlenimi. Če pidi s pomočjo lobiranja niso že vnaprej minirali učinkovitejših zakonov (praviloma so sicer jih), so z najemanjem dobro podkovanih svetovalcev (celo iz vrst tistih, ki so pomagali pri pisanju zakonodaje) še naprej zlahka našli vedno nove luknje v predpisih.

Ko je na primer zakon iz leta 1994 določil, naj se pidi preoblikujejo v vzajemne sklade (ne v delniške družbe, kjer je vpliv majhnih delničarjev šibek), in tudi, da lastniški delež uprave v pidu ne sme preseči pet odstotkov vrednosti premoženja (da pač ne bi z manipulacijami postali preveliki lastniki), ta določba sploh ni imela sankcije. Mnogi so menili, da se piscu zakona to ni moglo zgoditi po nesreči. Večina od 47 pidov se je tako brez težav preoblikovala prav v delniške družbe. Že leta 2003 je bilo več kot 99 odstotkov delnic teh pidov v rokah peščice, zlasti iz vrst pidovskih uprav, dober milijon certifikatskih delničarjev pa je imel v pidih skupno manj kot odstotek delnic.

Kljub tako šokantnim podatkom je vseeno treba priznati, da je bilo kljub pomanjkljivi zakonodaji v njej vendarle nekaj koristnih varovalk, ki so preprečile še bolj brezpravno bogatenje in divjo privatizacijo, kakršna se je dogajala v nekaterih drugih državah. Za razliko od Rusije ali Bosne, kjer so delniške knjige vodili kar po podjetjih, smo pri nas vendarle imeli klirinško-depotno družbo z računalniško evidenco vsake spremembe lastništva v podjetjih in pidih. Smola je bila le, da je začela delovati

še leta 1995. Ne dosti prej je začela delovati ATVP. Ta je dolgo spominjala na brezzobega tigra, a v nekaj redkih primerih vendarle pokazala zobe – zlasti ob ukrepih zoper Dadas ali Niko, pa tudi ob odvzemu licence upravi borze in nekaterim borznikom zaradi na-

videznih poslov.

Nekateri strokovnjaki so tako ocenili, da bi bilo lahko še precej huje, če Slovenija ne bi imela svojih posebnosti. »Tako rekoč vsi se poznamo, zato je bilo vpletenim še nerodno bogateti na tuj račun. Moralni pritisk okolja, ki

ga v velikih državah ni moglo biti, je bil zelo koristen,« je menil **dr. Ivan Ribnikar**. A z leti se je pri naših bogataših koža odebelila in jim je tudi nerodno vse manj.

Konec prihodnjč

Vrtoglave provizije

Družbe za upravljanje pidov so si za svoje (ne)delo lahko zaračunale visoke provizije. Najprej enkratno provizijo v višini petih odstotkov od pidovega certifikatskega premoženja, potem pa vsako leto še triodstotno upravljavsko provizijo. Zanimivo pa je bilo, da so si provizijo od upravljanja zaračunavali tudi za tiste certifikate, ki jih sploh še niso zamenjali za delnice podjetij in z njimi torej sploh niso upravljali. ATVP je to aprila 1995 hotela spremeniti s sklepom, da se v osnovo za provizijo lahko šteje le realno premoženje, vendar so se upravitelji pidov pritožili na ustavno sodišče, ki je razsodilo v njihov prid. Letni prihodki od upravljavskih provizij, ki so se v večjih pidih merili v stotinah milijonov tolarjev, so tako ostali približno dvakrat večji kot sicer, donosnost kapitala nekaterih pidov pa je tako dosegala nepojmljivih 1800 odstotkov. Seveda ne za lastnike certifikatov, ki zanje niso dobivali nikakršnih dividend.

Anton Rop: Bolje kot drugod

»Tudi kasnejše študije so pokazale, da je bilo kljub vsem napakam naša privatizacija vendarle najboljša oziroma najmanj slaba v vzhodni Evropi. Na Madžarskem, kjer so se lotili komercialne prodaje podjetij tujcem, je država sprva zaradi tega imela velike prilive, nato pa je zavezala vse večja proračunska luknja, saj so dobički odtekali v tujino. Na Češkem, kjer so se lotili privatizacije prek skladov in

certifikatov, so podjetja najprej končala v rokah peščice, nato pa v drugi fazi prav tako v rokah tujcev. Na Hrvaškem, kjer so šli v prodaje menedžerjem, je prišlo do tajkunizacije. Pri nas pa smo imeli nekakšno mešanico vsega, saj smo dali možnost tako notranjemu odkupu kot razdelitvi certifikatov. Privatizacije smo se lotili kasneje kot drugi in skušali vzeti najboljše od vseh predlogov. A prav idealno se masovne in hitre privatizacije niti ne da izpeljati,« ugotavlja **Anton Rop**, takratni državni sekretar za privatizacijo.

»Ponekod je taka kombinacija uspela, denimo v Krki, ki je ostala v domačih rokah in dobro posluje, drugje manj, denimo pri Leku, ki so ga menedžerji kasneje prodali tujcem in jim je bilo potem žal. A naš model sam po sebi ni avtomatično peljal v kriminal ali tajkunizacijo. Nasprotno. V prvi fazi je v privatiziranih podjetjih prišlo do večje učinkovitosti, šele v drugi fazi – po zgodbi z Mercatorjem – je ponekod prišlo do tajkunizacije, ko so menedžerji izkoriščali priložnost za odkupe, bankirji pa jih spremljali s krediti.«

Emil M. Pintar: Slab pravni red

»Vsakršna privatizacija oziroma razpad družbene lastnine zahteva nov pravni red na novih lastninskih temeljih in v skladu s socialno kapitalistično državo. Tako smo tudi načrtovali, a zalomilo se je pri pravnem redu in državi. Pravni red in moralne paradigme države so propadli, prišlo je do prvobitne akumulacije kapitala kot na Divjem zahodu, začela se je tajkunizacija, in to že konec prejšnjega tisočletja, najbolj pa v času Janševe vlade. Svojevrsten slovenski paradoks je, da v tujini bogati ljudje odhajajo v politiko, pri nas pa prav narobe, politiki postajajo bogati ljudje, denimo Bavčar. To kaže, da se je država »skurbala« z gospodarstvom in da pravni red ne deluje. Prav to nedelovanje pravnega reda, ne pa sam model privatizacije, je naš osnovni problem, ki ga bomo plačevali še desetletja. Če na primer ustavno sodišče sklene, da ljudstvo ne sme razpravljati o plačah sodnikov, se s tem postavi nad ljudstvo in potem gre le še za dogovore med politično-sodnimi lobiji. Le od njihovih dogovorov so odvisni tudi razpleti kaznivih dejanj v okviru Čiste lopate, Luke Koper, Intereurope,« se pridruša **Emil Milan Pintar**, ki je bil vodja parlamentarne komisije za pripravo zakona o privatizaciji in soavtor sprejetega kompromisnega modela. »Ta model ni bil slab. Še nemški strokovnjaki so mi dejali, da je bil naš privatizacijski model najboljši, le pravnega reda nismo imeli pravega. Sachsov predlog certifikatske razdelitve, po katerem bi vse čim prej prodali, tujci pa kupili, seveda ni bil dober, saj ga je plačeval zahodni kapital. Pa tudi Mencingerjev predlog dokapitalizacije z velikimi popusti za lastnike s svežim kapitalom se mi ni zdel pravi, saj bi tisti s kapitalom prelahko prišli do večinskega deleža. Strah me je bilo zlasti tistih, ki bi prišli od zunaj, denimo iz emigracije, zato me je celo malo čudilo, da je Mencingerjevemu predlogu nasprotoval zlasti Peterle. Tako je nazadnje nastal kompromisni model, po katerem so nekaj dobili delavci, nekaj država, nekaj pa tudi barabe.«

